

TRANSHUMANȚA - UN TULBURĂTOR FENOMEN CE A DEFINIT ISTORIA NEAMULUI NOSTRU

*Napolion Neluș TOMA, profesor inv. primar
Școala Gimnazială „Simion Mehedinți” SOVEJA*

*„Folclorul și mitologia spațiului carpatic, este parte din
ADN-ul nostru, este canalul prin care ne conectăm la înțelepciunea
strămoșilor noștri, la natură, la eul străvechi și primar din noi.”*

Apariția Mioriței, „acea inspirațiune fără seamăn, acel suspin al brazilor și izvoarelor de pe Carpați” (Mihai Eminescu), a fost și este plasată în contextul transhumanței. Și în opinia mea este o afirmație corectă,

Conform DEX, dar și a explicațiilor bătrânilor de demult cu care am discutat, transhumanța este legată de animale care sunt strămutate dintr-un loc în altul, pe spații vaste, după anotimpuri, în special toamna și iarna, în vederea asigurării hranei necesare acestora.

Românii au rămas de-a lungul secolelor, un neam în care păstoritul a jucat un rol esențial. Cu nu mult timp în urmă, încă mai avea loc la scară mare unul din cele mai tulburătoare fenomene care au definit istoria acestui neam: transhumanța

Subiectul este vast, fiind imposibil de clarificat aici în detaliu. De fapt, nu vin înaintea dumneavoastră cu noutăți, ci doar cu niște însemnări din lecturile mele cu privire la acest fenomen, și el, la rândul-i, precum Miorița, supus multor judecăți și, deci diverselor interpretări, de azi, legați fiind toți, în prezent, prin fire invizibile la lumea modernă.

Două fragmente de text, unul inedit, provenit din amintirile profesorului Constantin Tomescu, păstrat în arhivele naționale, al doilea fiind un raport întocmit de Anton Rațiu, membru al echipei de sociologi ai Institutului Central de Statistică, condusă de Anton Golopenția, care, în perioada 1941-1944, a efectuat o amplă investigație printre comunitățile de români întinse de la Bug până spre munții Caucaz, stau la baza celor mai jos expuse, fără a le lua drept afirmații personale, ci doar reamintite în contextul temei propuse aici. Și am considerat de mare importanță să le aduc aici în discuție, ca o contribuție modestă la clarificarea acestui fenomen tulburător, cum spuneam – transhumanța ce a definit istoria neamului nostru. Menționez că subiectul a fost abordat și de cercetătorul George Enache, în 2011, având la bază aceleași surse, materialul său fiind la rândul-i o sursă de documentare pentru cele mai jos prezentate. Repet că cele ce vă sunt prezentate sunt o actualizare a anumitor informații despre fenomenul transhumanță, care sper să fie o provocare pentru posibilele dezbateri ce vor avea loc.

Reiese din însemnările lui Constantin Tomescu că transhumanța era o

uluitoare desfășurare de forțe, minuțios organizată. Și nu era vorba de o migrațiune, cum spuneau unii istorici străini care susțineau teoria imigrației în ceea ce privește prezența românilor pe aceste meleaguri. (Să amintim că chiar întemeierea localităților Soveja (de unde provin eu) și Cașin este pusă de unii ca fiind rezultatul transumanței, fapt total greșit) Deducem clar că este mai mult o "pendulare", e drept, la distanțe impresionante, însă într-un areal bine delimitat și stabilit, cu rol strict funcțional în cadrul economiei pastorale, în care criteriul climei și al locurilor de pășunat joacă un rol important.

Transumanța trebuie privită ca o întreprindere permanentă a oierilor veacurilor trecute cu frecvență mare în arealul păstoresc ardelean, preponderent montan, unde iernile sunt foarte aspre. Transhumanța a avut însă urmări demografice surprinzătoare. Căci numai așa se poate explica existența unor sate de români până în munții Caucaz, alături de moldoveni, aceștia fiind, conform autorului amintit, urmași ai păstorilor transilvăneni. ***„Gândind în limitele frontierelor moderne, pentru noi pare o surpriză să aflăm astăzi că, odinioară, grupuri de români s-au răspândit pe o arie așa de întinsă.. Spațiul carpato-danubiano-pontic este miezul locuirii noastre, iar fenomenul în discuție, prezența unor șezări românești înafara acestui miez a fost afectat de o anume percepție impusă în perioada comunistă, ca acestea fiind spații în care românii erau ținuți captivi, văzuți ca simplii agricultori stric sedentari.”*** Turmele se duceau și se întorceau periodic, pe un traseu cu locuri de popas bine stabilite, care în timp deveneau adevărate spații de locuit în care ciobanii cumpărau locuri, construiau case, saivane, unde se opreau la întoarcere sau unde poposeau în următorii ani. Mai mult, în aceste locuri se stabileau definitiv adesea membri ai familiilor de ciobani.

Deducem, așadar, că transhumanța sugera libertatea oierilor, iar lucrul acesta nu convenea câtuși de puțin unora. Însă, până atunci, ***„timp de mai bine de 1.000 de ani, păstorii "vlahi" au circulat, în spații extinse din munții Tatra până-n Pind, mai apoi în stepile cuprinse între Carpați și Caucaz, asigurând astfel formidabila unitate de limbă, cuget și simțire românească și dovedind că niciodată munții Carpați nu au fost o barieră între frați.”***

Cu întinsele lor legături în întreg spațiul românesc și dincolo de el, cu spiritul lor de libertate și cu forța lor economică, acești păstori au înțeles să-și păstreze credința străbună, tradițiile, limba, obiceiurile, preferând ades chiar să plece cu turmele lor spre alte ținuturi unde-și puteau exprima credința în mod liber. În trăiștile lor acești ciobani au dus până departe cărți de rugăciuni, ceasloave de grai românesc și simțire creștinească. Au dus rugăciuni, pe care le citeau dintr-o carte - un ceaslov, tipărit în românește la Sibiul Transilvaniei, spunând „Tatăl nostru”, „Doamne miluiește-ne pe noi”. Lângă icoane ardeau candelile aprinse peste tot în camerele bacilor și ale ciobanilor.

Venind mai aproape, spre secolul al XIX-lea, constatăm că fenomenul transumanței s-a menținut și găsim fapte care dovedesc cele mai înainte

prezentate, făcând referință în mod special la ardelenii care erau păstori „per excelențiam”, cum afirma George Coșbuc. *„Aceștia creșteau oi; primăvara, vara și toamna le pășteau pe munții din împrejurimi, iar spre sfârșitul toamnei și pe iarnă, coborau turmele lor de oi, la care adăugau și alte turme ale unor săteni, spre Dunăre, ca să ierneze ori în Dobrogea, pe atunci turcească, ori să treacă mult mai departe, în Crimeea, ba și-n Caucaz, pe unde erau pășuni bogate și mai cald, iar stăpânitorii acelor locuri, turci sau tătari, le îngăduiau, trăgând folos din pășunat.”*

Aduc în discuție, ca susținere spusele savantului Simion Mehedinți, sovejan, în povestirea sa „Pribeagul”, din opera literară „OAMENI DE LA MUNTE”. „... pe la Înălțare și pe la Ziua Crucii prindeau a răsuna din depărtare tălăncile: banga-banga, iar copiii dau năvală cu capul gol vestind în gura mare: - Vin oile, vine herghelia, vin brețcanii”. La trecerea oilor, băietanii satului, îndată ce învățau să-și lege singuri nojițele la opinci, se angajau cu simbrie la brețcani”.

Această circulație a oilor, așa-numita transhumanță românească, e cunoscută de istoria noastră națională și reprezintă un interesant capitol, întrucât prin ea s-a întins aria românească pe vaste teritorii încă din timpul când tătarii stăpâneau pe la Marea de Azov, în Crimeea, iar turcii stăpâneau Dobrogea, ce aparținuse Munteniei în secolul al XIV-lea, sub Mircea cel Bătrân. Pe atunci popoarele slave, rușii erau departe, în sus, spre Moscova. Prin transhumanța aceasta, românii din principate sau din Transilvania s-au deplasat dincolo de hotare, mulți au rămas pe-acolo cu turmele lor, sub stăpânire turco-tătară, și-au alcătuit noi gospodării pe loc, au întemeiat sate românești cu preoți și primari români, cu limbă română vorbită și scrisă oficial. După ce-și înjghebau gospodăria, tinerii veneau în satele lor și se căsătoreau cu fete românce. Condițiile de viață acolo, a acestor familii de oieri, erau lesnicioase și erau acceptați, întrucât stăpânitorii le dădeau deplină libertate și le cereau, în schimb, o dare în natură. Ei nu pretindeau de la mocani bani, căci n-aveau ce face cu ei. Dintr-un catastif, printre alte însemnări, se arată cantitățile de mielusei, ce se dădeau pașilor, pentru dreptul de a paște acolo turmele de oi. În primăvară, când fătau oile, pașa își trimitea oamenii săi, care alegeau cam 10 la sută din mieluseii cu blana mai frumoasă și mai grași. Uneori ei cereau și oi sau brânză. Există texte folclorice, în proză, în versuri care vorbesc de transhumanță, "Alde Jalbă și Pănuș/ Pasc oile prin Hinducus/ Alde Șendre, mai dihai/ A ajuns și prin Altai", versuri consemnate în însemnările amintite.

Se consemnau în documentele ce se făceau numele ciobanilor, care însoțeau turmele de oi în călătoria lor, numărul oilor fiecărui proprietar, ce semn avea fiecare turmă pe blana oilor, câți câini-dulăi le însoțeau și numele lor, data plecării din locurile de baștină, pe unde au pășunat turmele pe cale, plata pășunatului, despre hrana ciobanilor, staționarea la Brăila, unde se făcea pregătirea de a trece peste Dunăre și altele.

Se consemnează dovezi că în cursul trecutelor secole români, plecați cu turmele de oi spre o climă mai caldă iarna și cu pășuni, au pătruns adânc dincolo de Nistru, care era hotarul Moldovei. Sunt așezări numeroase, ce au întâlnit armatele noastre, peste Nistru, peste Bug și mai departe, cu prilejul crâncenei lupte din anii 1941-1944 pentru dezrobirea Basarabiei și realipirea ei la patrie. Sunt sate întregi, cu nume românești, locuite de frați ai noștri, care-și mențin naționalitatea și, în mare măsură, și limba strămoșească...

Un intelectual transnistrean, Nicolae Smochină, a studiat în anii 1941-1943 viața de pe întinsul Transnistriei și a publicat în editura de stat o foarte prețioasă lucrare, cu date oficiale, stabilind nume de sate românești, viața tradițională românească, la o populație care în 1942 număra 500.000 de frați români, conștienți, în mare parte, de obârșia și naționalitatea lor.

Reiese din însemnări că una din poartile importante de trecere era Brăila. Bacii aveau nevoie să se pregătească înainte de a trece toamna cu turmele de oi peste Dunăre, motiv pentru care au cumpărta pe la Brăila un teren... Când ajungeau turmele îb spațiul Lacu Sărat, la 3-4 km de oraș, acolo se opreau la păscut, pentru care se plătea o taxă la primărie. Iar bacii și parte din ciobani își spălau în grabă albiturile, hainele lor în cazane, curățau putinele pentru brânză, strecurătoarele, lingurile mari, cântăreau bulgării mari de sare pentru oi, pregăteau șubele, cușmele pentru iarnă. Când toate acestea erau în rânduială, turmele se mânau pe malul Dunării; acolo erau bacuri angajate și pe ele intrau toți, oameni și oi, câinii și toată familia și toate cele necesare pregătită pentru iarnă. Un remorcher trăgea bacurile până la malul dobrogean, din fața Brăilei, un loc potrivit de debarcare, ce se numea turcește până mai anii trecuți, "Ghecet", ce se traduce în românește prin "trecere".

Unele turme avansau pe pământul Dobrogei spre satul turcesc "Beștepe" din județul Tulcea, ori și mai jos, până pe la Hârșova, Topalu. Contractau cu pașa pășunatul turmelor în timpul iernii și rămâneau toți pe-acolo până se desprimăvara; se plătea darea convenită în miei, turmele se ridicau spre Dunăre, le treceau și staționau tot în localitatea Lacu Sărat. Și în acest ritual ciobănesc se desfășura transhumanța an de an.

Cum au ajuns românii în stepele din nordul Mării Negre, în spațiul ucrainean de dincolo de Bug? Găsim explicații în aceleși însemnări. Unii au ajuns prin colonizările efectuate la acea vreme din ordinul Ecaterinei a II-a a Rusiei țariste. Dar, în afară de aceasta, multe așezări sunt locuite de ciobani veniți cu turmele de oi nu numai de pe teritoriul Basarabiei și al Moldovei, ci și din Ardeal: din Țara Bârsei, din Țara Făgărașului sau a Sibiului." Gh. Pavelescu, în articolul *"Aspecte din spiritualitatea românilor transnistreni – Când și cum au ajuns românii în Transnistria e o problemă de istorie și de etnografie. Se pare că este totuși vorba de străvechi expansiuni păstorești a-istorice, de mocani ardeleni și moldoveni. Este important că aceștia au venit aici cu avutul lor material și spiritual" ...*

„Dacă mulți români din Basarabia au fost dislocați de pe pământurile natale și colonizați în Ucraina, dincolo de Bug, din ordinul țarinei Ecaterina a II-a, cam același lucru s-a petrecut și cu o parte din românii din Ardeal. În cursul veacului al XIX-lea și mai cu deosebire după războiul vama din 1885, s-au strecurat în Ucraina o mulțime de oieri din jurul Sibiului: Cracovia, Sibiel -Vale, Săliște, Cheluș, Rod, Poiana și Rășinari, dar și din alte localități. Locurile pe unde au băcit acești oieri cu turmele lor au fost deosebit de întinse.

Prizonierii din Primul Război Mondial au descoperit pe cursul de jos al fluviului Volga mulți oieri și proprietari români din Transilvania. Așa, în gubernia Samar trăia un mare proprietar, care fusese oier în orașul Bugurusan, Petre Samoilă, din Săliștea Sibiului. În Dubăsari s-au așezat numeroși oieri mărgineni bogați, ajunși conducători în acest târg din stânga Nistrului.

Am considerat important a aduce în fața Domniilor Voastre aceste consemnări care dovedesc prezența românilor pe vaste teritorii de dinafara spațiului autohton, urmare a transhumanței, și ca o dovadă că românii și-au păstrat identitatea cu sfințenie chiar și departe de spațiul original românesc, și mai ales că participați la această sesiune de comunicări sunt și reprezentanți ai comunităților românești din mai multe regiuni locuite de români, situate înafara granițelor României, spații ce se circumscriu vastului teritoriu al civilizației Cucuteni. În plus, eu aparțin unui colț de spațiu românesc foarte important pentru abordările de azi – SOVEJA- cuib al capodoperei cum o numește dl prof. Constantin Macarie – pe unde treceau drumurile oierilor în procesul de transhumanță.